

© Рада Європи/Європейський суд з прав людини, 2012. Цей переклад було замовлено за підтримки Трестового фонду з прав людини Ради Європи (www.coe.int/humanrightstrustfund). Переклад не є обов'язковим для Суду. Для додаткової інформації дивіться повний текст копірайту наприкінці цього документа.

© Council of Europe/European Court of Human Rights, 2012. This translation was commissioned with the support of the Human Rights Trust Fund of the Council of Europe (www.coe.int/humanrightstrustfund). It does not bind the Court. For further information see the full copyright indication at the end of this document.

© Conseil de l'Europe/Cour européenne des droits de l'homme, 2012. La présente traduction a été effectuée avec le soutien du Fonds fiduciaire pour les droits de l'homme du Conseil de l'Europe (www.coe.int/humanrightstrustfund). Elle ne lie pas la Cour. Pour plus de renseignements veuillez lire l'indication de copyright/droits d'auteur à la fin du présent document.

Інформаційне повідомлення з юриспруденції Суду № 130

Травень 2010 р.

Копопов проти Латвії - 36376/04

Рішення від 17.5.2010 [ВП]

Стаття 7

Стаття 7-1

Nullum crimen sine lege

Засудження за законодавством, запровадженим у 1993 році, за військові злочини, скоєні під час Другої світової війни: *немає порушення*

Факти – У липні 1998 року заявнику пред'явили звинувачення у військових злочинах, пов'язаних із інцидентом, котрий трапився більше ніж п'ятдесят років тому під час Другої світової війни, коли він був членом диверсійної групи радянських «червоних партизанів». Обвинувачення було пред'явлене за статтею 68-3 Кримінального кодексу 1961 року Радянської Соціалістичної Республіки Латвія; це положення стосовно військових злочинів було додане Верховною Радою Латвії 6 квітня 1993 року, після відновлення незалежності Латвії. Палата з кримінальних справ Верховного суду Латвії визнала заявника винним у різних військових злочинах і засудила його до двадцяти місяців позбавлення волі, з огляду на його вік і немічність. Відповідно до фактів, встановлених латвійськими судами, 27 травня 1944 року він повів загін «червоних партизанів» на каральну операцію у селі Мазе Баті (котре тоді перебувало під німецькою адміністрацією), з огляду на повідомлення, що деякі його мешканці видали німцям інший загін партизанів. Загін заявника, переодягнений у німецьку військову форму, увійшов до села і, знайшовши видані німцями рушницю і гранати, підпалив будинки і вбив дев'ятьох селян, включно з трьома жінками, одна з яких була на останньому терміні вагітності. Ніхто з убитих не був озброєний, не намагався втекти і не чинив спротиву. Як стверджував заявник, жертви нападу були колабораціоністами, які за три місяці до того видали до рук німців партизанський загін. Його загін отримав наказ партизанського польового трибуналу спіймати винних, аби вони могли постати перед судом, але він особисто не керував операцією і не заходив до села.

У заяві до Європейського Суду заявник скаржився, що діяння, в яких його було обвинувачено, на час скоєння не становили злочинів ні за внутрішнім, ні за міжнародним правом. Він також стверджував, що у 1944 році, він, як молодий солдат, який боровся за ворожою лінією фронту, не міг передбачати, що його дії становитимуть військовий злочин, або що проти нього буде порушене кримінальне переслідування. На його думку, його засудження після здобуття Латвією незалежності у 1991 році, було швидше політичною розправою, аніж дійсним бажанням виконати міжнародні зобов'язання із переслідування військових злочинців. У рішенні від 24 липня 2008 року Палата Суду встановила, чотирма голосами проти трьох, що було порушення статті 7 § 1 Конвенції (див. Інформаційне повідомлення № 110).

Право – Стаття 7: Суд не покликаний виносити рішення про індивідуальну кримінальну відповідальність заявника, це є перш за все предметом оцінювання національними судами. Його роль полягала у тому, щоб перевірити, чи була достатньо чітка правова база, з огляду на стан законодавства на 27 травня 1944 року, для засудження заявника за військові правопорушення, чи не сплинув тим часом строк давності для їхнього переслідування, і чи злочини, у яких заявника було визнано винним, були визначені законом з достатньою доступністю і передбачуваністю. Оскільки фактологічні докази оспорувались, Суд розпочав аналіз на основі найсприятливішого для заявника припущення, а саме, що селяни були не звичайними «цивільними», а «комбатантами» або «цивільними, які брали участь у воєнних діях».

(а) *Правова основа для злочинів у 1944 році* – Заявника засудили за статтею 68-3 Кримінального кодексу 1961 року – положення, яке було додане Верховною Радою Латвії 6 квітня 1993 року. Хоча стаття 68-3 наводила приклади діянь, які вважались військовими злочинами, для точних визначень вона відсилає до «відповідних правових конвенцій». Відповідно, засудження заявника ґрунтувалось скоріше на міжнародному, ніж національному праві.

Суд зробив огляд міжнародного права станом на 1944 рік. Він зазначив, що внаслідок тривалого процесу кодифікації, котрий розпочався ще в середині XIX сторіччя, Статут Нюрнберзького міжнародного військового трибуналу наводив невичерпне визначення військових злочинів, за які встановлювалась індивідуальна кримінальна відповідальність. В сучасній доктрині існує домовленість, що міжнародне право, зокрема, Гаазька конвенція і Положення 1907 року, визначили військові злочини і встановили вимогу кримінального переслідування осіб, тобто згаданий Статут не був кримінальним законом *ex post facto*. Протягом усього періоду кодифікації, внутрішні кримінальні і військові трибунали були головним механізмом застосування законів і звичаїв війни, а міжнародне кримінальне переслідування було винятком. Відповідно, міжнародна відповідальність держави, заснована на договорах і конвенціях, не виключає звичаєвий обов'язок держави переслідувати і карати осіб, винних у порушенні законів і звичаїв війни. Міжнародне і внутрішнє право були основою для внутрішнього кримінального переслідування і відповідальності. Зокрема, якщо національне право не наводить конкретної характеристики військового злочину, внутрішній суд може спиратись у своєму мотивуванні на міжнародне право. Відповідно, Суд вважав, що, станом на травень 1944 року, військові злочини були визначені як діяння, які суперечать законам і звичаям війни, і що міжнародне право встановило засадові принципи визначення таких злочинів, а також широкий перелік діянь, які є ними. Державам, принаймні, дозволялось (якщо не вимагалось) вживати заходів для покарання осіб за такі злочини, включно з відповідальністю за накази.

Далі Суд перевірів, у світлі «двох кардинальних принципів» гуманітарного права - захист цивільного населення і об'єктів» і «обов'язок уникати непотрібних страждань комбатантів» – чи існувала достатньо чітка і сучасна правова база стосовно *конкретних* військових злочинів, у яких заявника було визнано винним. Ці злочини включали жорстоке поводження, поранення і вбивство селян, віроломне поранення і вбивство, спалення живцем вагітної жінки і напади на незахищені будівлі.

Щодо першого з перерахованих злочинів, особливо з огляду на статтю 23(с) Гаазьких положень 1907 року, вбивство і жорстоке поводження щодо селян порушували фундаментальне правило, що ворог *hors de combat* (у даному випадку, вони не носили зброї) є захищеним. Ця особа не повинна мати особливий правовий статус, а формальна здача в полон не обов'язкова. Як комбатанти, селяни також мали право на захист, як військовополонені, що перебували під контролем заявника і його загону, тож жорстоке поводження з ними і позасудова страта суперечили б численним правилам і звичаям війни, котрі захищають військовополонених. Стосовно другого злочину, національні суди правильно спирались на статтю 23 (b) Гаазьких положень для окремого визнання винним у зрадницькому пораненні і вбивстві, коли ворога протиправно змусили повірити у відсутності загрози нападу (перевдягнувшись у німецьку військову форму). Існувала також достатня правова база для засудження заявника за третій злочин (спалення живцем майбутньої матері) з огляду на спеціальний захист жінок під час війни ще від часів Кодексу Лібера 1863 року. Зрештою, стосовно четвертого злочину, стаття 25 Гаазьких положень забороняє напади на незахищені споруди, якщо це «не є крайньою військовою необхідністю». Ніщо не доводило, що цей виняток мав застосовуватись у даній справі. Відповідно, Суд переконався, що кожне зі згаданих правопорушень становило військовий злочин. Як особа, яка організувала партизанський загін, котрий здійснив напад, командувала і керувала ним, заявник мав нести відповідальність як командир за його діяння.

На завершення, навіть припускаючи, що загиблих селян можна вважати «цивільними особами, які брали участь у воєнних діях» або «комбатантами», з огляду на стан міжнародного права у 1944 році, вже існувала достатньо чітка правова база для визнання заявника винним у військових злочинах і покарання його як командира загону, відповідального за напад на Мазе Баті. Якби вважати селян «цивільними», вони мали б право на ще більший захист.

(b) *Чи мали обвинувачення строк давності* – Кримінальне переслідування на національному рівні за військові злочини, скоєні у 1944 році, вимагало б застосування міжнародного права не лише для визначення таких злочинів, а й для визначення строків давності. Відповідно, жодні положення про давність у внутрішньому праві не застосовувались. Ключове питання, отже, полягало у тому чи будь-коли, до переслідування заявника за міжнародним правом, встановлювалось, що за такі діяння спливав строк давності. У 1944 році міжнародне право мовчало про цей предмет і не містило положення про застосування строків давності. Отже, за кримінальним переслідуванням заявника строки давності не сплинули.

(с) *Передбачуваність* – У 1944 році міжнародні закони і звичаї війни були вже самі по собі достатніми для встановлення індивідуальної кримінальної відповідальності, отже, те, що на той час національне законодавство не посилялось на них, не може бути вирішальним. Вони становили детальні положення *lex specialise*, котрі фіксували характеристики злочинної поведінки у військовий час, які стосувалися, перш за все, збройних сил, особливо командирів. З огляду на статус командуючого бойового офіцера, від заявника

логічно було очікувати особливо уважного ставлення до оцінки ризиків, які могла спричинити операція у Мазе Баті. Навіть найповерховіші розмірковування заявника підтвердили б, що спірні діяння, принаймні, ризикують суперечити законам і звичаям війни, як їх розуміли на той час, і, зокрема, можуть бути військовим злочином, за який він, як командир, ніс би особисту і кримінальну відповідальність. Суд відхилив подання заявника стосовно того, що його кримінальне переслідування було політично непередбачуваним, оскільки для держави- правонаступниці законно і передбачувано розпочати кримінальне переслідування осіб, які скоїли злочини за попереднього режиму. Суди- правонаступники не можна критикувати за застосування і інтерпретацію правових норм, чинних на час подій, що відбувалися за попереднього режиму, але тільки у світлі принципів, якими керується держава, де панує верховенство права, і спираючись на засадові принципи, на яких побудована система Конвенції, особливо стосовно права на життя. Такі принципи застосовуються до зміни режиму, яка відбулась у Латвії після здобуття незалежності.

Відповідно, дії заявника на час скоєння були злочинами, достатньо чітко визначеними і передбачуваними законами і звичаями війни.

Висновок: немає порушення (чотирнадцятьма голосами проти трьох).

© Рада Європи/Європейський суд з прав людини
Це резюме, підготовлене Секретаріатом, не є обов'язковим для Суду.

Посилання на [Інформаційні повідомлення з юриспруденції](#)

© Рада Європи/Європейський суд з прав людини, 2012.

Офіційними мовами Європейського суду з прав людини є англійська та французька мови. Цей переклад підготовлено на замовлення і за підтримки Цільового фонду «Права людини» Ради Європи (www.coe.int/humanrightstrustfund). Він не є зобов'язальним для Суду і Суд також не несе відповідальності за його якість. Переклад можна завантажити з електронної бази рішень (HUDOC) Європейського Суду з прав людини (<http://hudoc.echr.coe.int>) або з будь-якої іншої бази, в якій його розміщено з дозволу Суду. Копіювання тексту перекладу допускається в некомерційних цілях за умови наведення повної назви справи, разом із вищенаведеним повідомленням про авторські права та посиланням на Цільовий фонд «Права людини». З питань, пов'язаних з наміром використати ту чи іншу частину цього перекладу в комерційних цілях, прохання звертатися за адресою publishing@echr.coe.int.

© Council of Europe/European Court of Human Rights, 2012.

The official languages of the European Court of Human Rights are English and French. This translation was commissioned with the support of the Human Rights Trust Fund of the Council of Europe (www.coe.int/humanrightstrustfund). It does not bind the Court, nor does the Court take any responsibility for the quality thereof. It may be downloaded from the HUDOC case-law database of the European Court of Human Rights (<http://hudoc.echr.coe.int>) or from any other database with which the Court has shared it. It may be reproduced for non-commercial purposes on condition that the full title of the case is cited, together with the above copyright indication and reference to the Human Rights Trust Fund. If it is intended to use any part of this translation for commercial purposes, please contact publishing@echr.coe.int.

© Conseil de l'Europe/Cour européenne des droits de l'homme, 2012.

Les langues officielles de la Cour européenne des droits de l'homme sont le français et l'anglais. La présente traduction a été effectuée avec le soutien du Fonds fiduciaire pour les droits de l'homme du Conseil de l'Europe (www.coe.int/humanrightstrustfund). Elle ne lie pas la Cour, et celle-ci décline toute responsabilité quant à sa qualité. Elle peut être téléchargée à partir de HUDOC, la base de jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme (<http://hudoc.echr.coe.int>), ou de toute autre base de données à laquelle HUDOC l'a communiquée. Elle peut être reproduite à des fins non commerciales, sous réserve que le titre de l'affaire soit cité en entier et s'accompagne de l'indication de copyright ci-dessus ainsi que de la référence au Fonds fiduciaire pour les droits de l'homme. Toute personne souhaitant se servir de tout ou partie de la présente traduction à des fins commerciales est invitée à le signaler à l'adresse suivante : publishing@echr.coe.int.